

УДК 811'373.232-055.5]-115=162.52=162.1

ВЕРХНЬОЛУЖИЦЬКИЙ ТА ПОЛЬСЬКИЙ ОБРАЗИ СТАРШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї У ЗІСТАВНОМУ ДІАХРОНІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Ева СЯТКОВСЬКА

*Варшавський університет
Краковське Пшемєсьце, 26-28, Варшава, 00-927 (Польща)
Відділ полоністики.
e-mail: ewasiatkowska@gmail.com*

У статті представлено аксіологічний аналіз верхньолужицьких та польських назв членів сім'ї, задіяних у вихованні молодого покоління. Ефект їх впливу залежить від емоційного зв'язку між поколіннями, вираженням якого є зазначене стилістичне маркування лексем, обраних для дослідження. Виявлено, що цей зв'язок, особливо щодо дідусів і бабусь, сильніший на лужицькому ґрунті. Натомість, у польській мові наявні численні аугментативи, які називають людей похилого віку і які створюють узагальнений образ батьків за зразком власних батьків. Встановлено, що підтримання емоційного зв'язку між поколіннями сприяє збереженню національної ідентичності, що в ситуації лужичан повинно мати пріоритетне значення.

Ключові слова: аксіологія, назви на позначення родинних зв'язків, національна ідентичність.

Завдання сорабістики полягає у визначенні специфіки феномену “лужицькості”. Важливим компонентом цього явища є мова, особливо лексика, передусім аксіологічна.

Дослідженням лужицької аксіологічної лексики займалися науковці Ядвіга Жєнюкова та Тереза Сьліва¹. У пропонованій статті використана інша, ніж у згаданих дослідниць, методика: не синтетична, яка полягає у презентації низки оцінних лексем, пов'язаних з заявленою темою, а аналітична, яка передбачає семантичний, аксіологічний та соціолінгвістичний аналіз згаданих верхньолужицьких лексем у порівнянні з відповідними словами польської мови. Проаналізовані у статті лексеми є назвами членів сім'ї: *wowka, dźěd, mać* та *wótc*.

Вибір лексем, пов'язаних з сім'єю, не випадковий. Сім'я належить до базових суспільних цінностей, вона є фундаментом кожної спільноти, в тому числі національної, що в історичній ситуації лужичан було і залишається дуже важливим: вона є підвалиною збереження національної ідентичності. Національна ідентичність складається з багатьох елементів, найважливішими з яких є мова, історична традиція, релігія², при-

¹ *Zieniukowa J.* Języki mniejszości w komunikowaniu społecznym... Warszawa 2006. S.308; *Śliwa T.* Słownictwo wartościujące tekstów wspomnieniowych // *Sprawy łужицке в их słowiаńskich kontekstach*, Warszawa 1996. S.45–51 тощо.

² Цій темі присвячено чимало наукових праць, див. напр. *Furdal A.* Jak być Polakiem w Unii Europejskiej. Wrocław, 2003, *Językowe i semiotyczne podstawy tożsamości narodów słowiаńskich // Z polskich studiów slawistycznych*, XI. *Językoznawstwo*, 2007. S.45–51 тощо. Про лужицьку ідентичність див.: *Siatkowska E.* Meandry kształtowania poczucia tożsamości narodowej Łużyчан // *Zeszyty Łużyцке*. №45. 2011. S.129–141.

рода рідного краю, клімат, звичаї, співвітчизники – усе те, що викликає почуття свого і близького. Сім'я – це батьківщина в мініатюрі.

Дослідження кількох лексем, пов'язаних з сім'єю, є складовою ширшої проблематики – **роль мови у формуванні універсальних національних цінностей через цінності сімейні**. Тут можна провести аналогію з аналізом води: невелика проба, що її беруть з обширного водоймища, дає змогу визначити стан цілої водойми. Зіставлення лужицької лексики з польською сприятиме увиразненню специфіки розвитку верхньолужицької мови.

Вибір лексем, пов'язаних з сім'єю, не випадковий, оскільки це назви членів сім'ї, які безпосередньо беруть участь у вихованні молодого покоління і передають йому систему традиційних цінностей. Успіх передачі інформації, зокрема в рамках виховання, залежить від емоційних взаємин між тим, хто виховує, і тим, кого виховують. З огляду на це, в даному аналізі особлива увага приділяється емоційному маркуванню виразів, окресленню якості й інтенсивності почуття, що виникає при оцінці певного об'єкта.

У дослідженні об'єктом уваги є 1) основні слова, 2) похідні від них (derivати), 3) фраземи, в яких задіяні аналізовані слова.

Хронологічні межі висвітлюваного матеріалу: від XIV до XXI ст. – для польської мови та від XVII до XXI ст. – для верхньолужицької. Часові рамки визначені за історичними словниками, що містять цитати, які дають змогу вичерпно розкрити і значення, і стилістичне забарвлення слова.

У цьому плані особливо варто відзначити дослідження І.Белінської-Гардзіель³, об'єкт вивчення якого становлять *стереотипи* сучасної польської сім'ї. Опираючись на праці А.Вежбицької, С.Бартмінського та інших науковців, які належать до його школи, дослідниця зробила спробу відтворити стереотипи сучасної польської сім'ї на основі різних *дискурсів*^{*}, які стосуються сімейної тематики. Варто відзначити розбудований понятійний апарат монографії. Визначальними у нашому аналізі є “знання здорового глузду”, які становлять складову так званої “когнітивної дефініції”⁴, при цьому замість терміна “стереотип” використовується термін “образ”, який має ширший значеннєвий діапазон. За визначенням Р.Гжегорчикової, стереотип – це “схематичне, одностороннє, суспільно усталене поняття, це уявлення та переконання (збігається з моїм розумінням терміну “образ”. – Е.С.), пов'язане членами даної спільноти мовців визначеними явищами і предметами” [...]”⁵. На нашу думку, термін “образ”, є “безпечнішим”. Не усі “образи”, які розглядаються у цій статті, є суспільно усталеними, інколи вони є меєю інтуїтивною реконструкцією.

І. Белінська-Гардзіель вивчає інші лексеми, а саме *rodzina, ojciec, matka, dziecko*.

І. в. луж. *wowka*, пол. *Babka* – це історичні демінутиви від *wowa* (SHeW IV 1682–1683) та *baba* (BSEJP 9).

Г.Шустер-Шевц⁶ припускає, що *wowa* < праіндоєвр. **oua* пор. лат. *avia* 'мама матері або батька'. Інші слов'янські та балтійські мови праіндоєвропейське джерело не продовжують. На думку того ж автора, це трапилося тому, що в них на певному етапі

³ *Bielińska-Gardziel I. Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie. Warszawa 2009.*

* Аргументів, що виводяться на основі логічного міркування (USJP I 747).

⁴ Її характер і структуру авторка реферує за С.Бартмінським, див: *Bielińska-Gardziel I. Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie. S.15.*

⁵ Цит. за: *Grzegorzyczkowa R. Świat widziany poprzez słowa. Szkice z semantyki leksykalnej. Warszawa, 2012. S.15.*

⁶ Див. *Zeitschrift für slavische Philologie. VI. 1961. S.574–578.*

розвитку назву з мови дорослих замінила назва з гуління немовлят⁷. Малі діти творять нові слова редуплікацією одного складу, що є словотвірним засобом, який рідко трапляється у слов'янських мовах⁸. Дитячі слова, утворені внаслідок редуплікації, зазвичай, мають характер ономатопейчний. При цьому вони виражають не лише ментальний аспект, а й емоційно-волюнтарний стан дитини. Редуплікація була відома вже у праіндоєвропейській мові.⁹

В. луж. *wowa* (сьогодні діалектне), нім. 'Grossmutter', зафіксоване у А.Френцеля (1656–1740) і у Біблії 1728 р. (SHeW *ibidem*). Ця форма могла існувати і раніше, але зафіксованих свідчень про це нема. У тому ж значенні вживається форма *wowka*¹⁰, яка у сучасній літературній мові стала домінуючою.

Сьогодні в. луж. *wowka* не має яскравого емоційного забарвлення. Видання Pf. 880 фіксує гіпокористик *wowčićka*, що може походити від *wowka* або *wowca*. Щоправда, пестливі слова є індивідуалізмами, яких словники зазвичай не фіксують. В будь-якому випадку в лужицькій мові їх є менше, ніж у польській мові.

Wowka не означає “стара жінка” (хоча бабуся є старою жінкою). 'Greisin', *staruška* – стилістично нейтральна лексема, навіть дещо зменшено-пестлива (Jentsch I 469).

Фразеологізми з цією лексемою, що можуть виражати фізичні чи психічні ознаки верхньолужицької бабці, є рідкістю. HFS 414 наводить тільки одну фразу: “Něchtó je džědě a wowce na kwasu by!” – ‘хтось має бути дуже старий’, ірон. Вона може містити вказівку на літній вік *wowki* та *džěda*, що не є їх негативною оцінкою. Насміхання при цьому спрямовується на адресата виразу.

На польському ґрунті лексема *baba* фіксується з часів Середньовіччя (раніше могла існувати, але не була зафіксована). Słstp I 49-50 під цією статтею на першому місці згадує сімейне значення з дуже великою кількістю свідчень від XIV ст. Як основну її трактує BSEJP 9 (SSEJP про неї не згадує). У ESJP 23 висловлена думка, що первинним значенням слова *baba* було ‘відьма, знахарка’, з часом це значення поширилось на ‘staruška’ і лише звідти походить сімейне значення слова. На нашу думку, ця інтерпретація, яка опирається лише на довільні асоціації, не є історичною. Редуплікація наголошеного складу, характерна для дитячої мови, вказує на слова у сімейному значенні. Білабіальний приголосний *b* може бути наслідком руху губ під час смоктання, так само як і [*m*] в слові *tama* (порівн. нижче). Бабця також була годувальницею, особливо в часи, коли багато поколінь однієї сім’ї жили разом. До такої черговості значень схиляється також SPs I 169–170, подаючи за порядком: ‘matka ojca lub matki, avia’ / ‘мати батька або матері’, ‘staruszka, vetula’ / ‘стара жінка’, ‘każda kobieta, femina’ / ‘кожна жінка’, ‘położna, obsterix’ / ‘акушерка, повитуха’ тощо.

Пол. *baba*, у вторинному значенні ‘vetula’ / ‘стара жінка’, набрала у казках пейоративного забарвлення (*Baba Jędza*). Часто її вважали істотою великого зросту і сили, що любить керувати (*Herod baba*). Крім того, *baba* позначала великий, позбавлений форми предмет, наприклад ‘kamienna figura znaczenia kultowego’ / ‘кам’яна фігура культового значення’, ‘snop zboża’ / ‘сніп збіжжя’, ‘beczulka’ / ‘бочечка’ (SJPDoG I 279–280). Нею підкреслювалося низьке суспільне положення, брак освіти “баби” (значення у словнику

⁷ Це є одиниці з периферії мовної системи, які знову до неї повернулися і які керуються власними правилами. Більше про це див.: Siatkowska E. Z morfologii tzw. “wyrazów amorficznych” // Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej 23, 1985. S.285–293.

⁸ Andersen H. Reduplikation in Slavic and Baltic // Morfology 2009. №19 (2). S.113–134., також Rejzek J., Slovesa s intenzivni reduplikacij // Praslovanska dialektizacija v luči etimoloških raziskav. Ljubljana, 2012. S.191–197.

⁹ BSEJP 107 у статті *dziad* цитує між іншим верхньолуж. *thēthē* ‘babka’, рос. *diadia* [‘dziadek’], лит. *dėdė* ‘stryj’. Подібно до BorSEJP. S.138.

¹⁰ Таке слово відсутнє у нижньолужицькій мові, тільки *stara mama*, *starka*, *groska* та діалектне на південному сході *baba* (очевидно, полонізм), див. SHeW IV 1682.

'chłopka' / 'хлопка', 'przekupka' / 'перекупка'), часом вираз використовувався як образа ("głupia baba"), хоча означав також 'silna wola' / 'сильна воля' і 'zaradność' / 'зарадність' (пісня "Polska baba").

Фразеологічні одиниці з цією лексемою не були позитивно забарвленими. Фізичну вагу "баби" ілюструє вираз "baba z wozu, koniom lżej", брак компетенції – "terefere kuku, strzela baba z łuku", впертість – "baba swoje, czart swoje", але також здатність дати собі раду – "gdzie diabeł nie może, tam babę pośle".

Babka – первинний демінутив від слова *baba* – загалом не трактується позитивно, за винятком нейтральних виразів на зразок "zostać *babką*". Переважають значення: 'убога жінка, жебрачка' ("babka spod kościoła"). Гра у сліпу *babkę* (Gra w ślepa *babkę*)* має елементи насмішки. Прислів'я "na dwoje *babka* wtóży" вказує на два варіанти майстерно вигаданих передбачень, які мусять справдитися, або ж показують лицемірство особи передбачення. Форма *babka* може чергуватися з формою *baba*. У другій половині ХХ ст. у середовищі молоді слово *babka* почало вживатися у значенні 'гарна, приваблива жінка': "fajna, wdychowa *babka*", при цьому воно могло би трактуватися як позитивна оцінка, якби не мало іронічного відтінку (SFJP I 92).

Негативну конотацію мають деривати від слова *baba*: *babsko*, *babsztyl* (з погордою), *babula*, *babulina*, *babina* (жалісливо, з елементами зверхності), *babski* (підкреслення негативних рис характеру жінки: "babska ciekawość", "babskie języki / plotki", "babskie lamenty", SJPDoI 281–285), *babiniac* ("mój domowy *babiniac* [...] zawsze musi postawić na swoim", USJP I 167). Пейоративний відтінок має дієслово *zbabieć*: 1) про чоловіка – 'stać się podobnym do kobiety, nabrać cech kobiety' / 'стати подібним до жінки, набути жіночих рис' (USJP IV 928, вульгарна форма слова *zniewieścić*), тобто, втратити мужність, рішучість, послідовність, спокій і набути таких рис, як боязливість, нерішучість, непослідовність, балакучість, 2) про жінку – 'zestarzeć się, zaniedbać' / 'постаріти, занедбати', втратити позитивні жіночі риси характеру (пор. USJP IV 928).

З огляду на пейоративне забарвлення слова *babka*, на позначення сімейних зв'язків почав використовуватися демінутив *babcia* і багато здрібнених форм другого ступеня, маркованих додатково: *babunia*, *babciunia*, *babusia* тощо. Слово *babcia* при цьому трактується як фамільярне, тому офіційно не використовується.

У сучасній верхньолужицькій мові сьогодні слово *baba* є рідше вживаним. Для позначення старої жінки використовуються лексеми *starka*, *staruška*, *ženišćo* та ін. (SPG 20), *Baba* – 'Grossmutter' ще інколи трапляється у казках (SHeW I 7), до недавнього часу воно мало значення 'położna' / 'акушерка' (звідси іменник чол. роду *babo* 'акушер')¹¹, а також кулінарні значення (SHeW ibidem, Jakubaš 57). Тепер, у зв'язку зі змінами в акушерській справі, термін *baba* у значенні "акушерка" радше не використовується. Давній демінутив *babka* сьогодні вживається у нейтральному значенні як 'pszczola robotnica' / 'бджілка-трудівниця' (LPG I 9). Усі ці випадки зумовлені давнім використанням слова *baba* та особливостями вживання у серболужицькій мові. У польській мові форми, споріднені з в. луж. *wowa*, *wowka*, відсутні.

Сучасні основні лексеми на позначення мами матері або батька і в верхньолужицькій, і в польській мові походять з різних праслов'янських джерел. У польській мові лексема *baba*, у вторинному значенні 'стара жінка', частіше, ніж у верхньолужицькій мові, має пейоративне забарвлення.

2. В. луж. *džěd*, пол. *dziadek*

У праїндоевропейські часи 'батько матері або батька' називався **auo-s*, що було чоловічим родом від **aua* 'бабця', порівн. лат. *avus*, гот. *avo*, вірм. *hav*, давн. норв. *Afi*

* Відомо також у Лужиці (Jakubaš 57).

¹¹ Порівн. Jakubaš, 57.

'pradziadek' / 'прадід'¹² (SHeW I 200–201 IV 1682). Слов'янські мови, окрім верхньолужицької, праїндоевропейської жіночої форми не продовжують, тому від неї не могла бути утворена форма чоловічого роду.¹³ Ця форма не з'явилася ні у лужицьких мовах, ні в польській. Натомість, активно функціонують похідні від праслов'янської форми **dědъ* > в.луж. *džěd*, пол. *dziad*, *dziadek**.

Sps III 120–123 у статті *dědъ* подає значення 'стара людина, яка займає почесне місце в сім'ї', передусім 'ojciec ojca lub matki' / 'батько батька чи матері'^{**}.

SHeW I 200–201 вказує на редуплікацію кореневого приголосного і наголошує на тому, що форма *dědъ*, подібно як і форма *baba*, є словами з дитячого гуління. Така ж етимологія подається у виданні BorSEJP 138^{***}.

Подібно до середньовічного польського слова *mac*, відзначається депреціонізація польської шанобливої назви *džad*: ('człowiek zajmujący honorowe miejsce w rodzinie' / 'стара людина, яка займає почесне місце в сім'ї, а також погордливе' 'biedak, żebrak' / 'бідняк, жебрак' (SJPDoG II 539–544): "antypatyczny *dziad*", "oszukał mnie, *dziad* jeden" (USPJ I 756). Причиною цього може бути експонування інших сем на позначення старої людини: 1) 'doświadczenie życiowe, mądrość, długoletnia praca dla rodziny' / 'життєвий досвід, мудрість, довголітня праця на благо сім'ї (такі риси характеру повинні пробуджувати в нащадків повагу і любов, а самій особі відводити почесне місце), 2) 'niepełstwo, niemożność podjęcia pracy' / 'безпорадність, неспроможність виконувати роботу' (такі риси призводять до суспільної деградації і, врешті, до жебрацтва). Процес депреціонізації з іншим фіналом можна простежити у балтійських мовах, наприклад лит. *dēdis* 'дядько' споріднене з латиським *dēds* 'літня людина', також 'страховисько', діалектне 'опудало для відлякування горобців' (zob. BorSEJP ibidem). Іншою причиною депреціонізації може бути перенесення значення слова 'dziadek' / 'дідусь' // 'pradziadek' / 'прадід' > 'przodek' / 'предок' > 'zmarły przodek' / 'померлий предок' > 'duch zmarłego przodka' / 'дух предка, який помер' > 'zły duch, demon' / 'злий дух, демон' (Sps III 120–123)⁴.

Верхньолуж. *džěd* виступає як відповідник нім. *Grossvater* (Jentsch I 472)¹⁵, при цьому у сучасній польській мові у значенні 'ojciec ojca lub matki' / 'батько батька або матері' використовується передусім слово *dziadek* (USJP I 756). Для німецького слова *Greis* аугментативів не виявлено, тільки нейтральні форми *starc*, *staruś*, *starušk*, *šėdžiwc* (Jentsch I 469). Злегка пейоративне забарвлення має словосполучення *běty džěd* 'Schneemann' (Jakubaš 101). У польській мові у цьому значенні часто виступають форми з відтінком презирства: *dziadyga*, *dziadzisko*, застаріле: *dziadak*, фамільярна форма: *dziadzina*, *dziadowina*, *dziadziulo*, *dziadulo* (SJPDoG II 540–541, USJP I 756. 757) – про жебрака, також про будь-якого старшого чоловіка, присутність якого неприємна для оточення. В обидвох мовах є багато слів зменшувально-пестливого характеру у значенні 'ojciec ojca lub matki' / 'батько матері або батька': верхньолуж. *džědk*, *džědžik*, *džědžišk*, *džěduš*, *džědušk* (Pf 182), пол. *dziadzio*, *dziadzius*, *dziadunio*.

¹² При цьому **auios* > верхньолуж. і пол. *wuj*

¹³ Інший напрям деривації, тобто первинність лексеми на позначення діда й утворення від неї лексеми на позначення бабусі, є маловірогідним, оскільки бабуся традиційно приділяє більше уваги вихованню онуків.

* Лексеми в обох мовах описані нерозривно, про що йтиметься у висновках.

** Могли бути також лексеми 'tešć', 'stryj' lub 'wuj', якщо ці особи були старшого віку. Праслов. *starъ dēdъ* у південних слов'ян позначав 'прадіда'.

*** Прототипом перс. *dedo*, *deda* мала би стати форма *dede* з подвоєнням того самого складу.

¹⁴ Звідси походить назва обряду на честь померлих предків *dziady*.

¹⁵ Див. Słownik polsko-górnolужиcki. Cz.I. / Opracowali Siatkowska E, Wólke S., Kłos Z. Molas J. Warszawa, 2002.

Як свідчить аналіз, дериватів від словотвірних основ з негативною семантикою у лужицькій мові менше, ніж у польській мові. Виявлено по одному прикладу з ідентичною морфологічною структурою у верхньолужицькій і в польській мовах, які мають різне емоційне забарвлення: в. луж. *dźědowstwo* 'Grossvaterschaft' (Pf 182, Jakubaš 101) 'spadek po dziadku' / 'спадщина від діда', що має нейтральне забарвлення та пол. *dziadostwo* 1) 'grupa żebraków lub osób nie liczących się towarzysko' / 'група жебраків або людей, яких не сприймають в товаристві', 2) 'to co należy do żebraka' / 'те, що належить жебракові', 3) 'to co jest ubogie, tandetne, źle zrobione' / 'те, що є вбоге, погане, неякісно зроблене' (USJP I 756). На нашу думку, ці дані варто перевірити на ширшому фактичному матеріалі.

Не виявлено верхньолужицьких еквівалентів для пол. *dziadować* 1) 'żebrać' / 'просити милостиню', 2) 'żyć w biedzie jak żebrak' / 'жити бідно, як жебрак' та *zdziazić* 'zestarzeć się w sposób widoczny' / 'помітно постаріти', сильно збідніти і *zdziaziały* 'zniedołężniały, niesprawny fizycznie lub umysłowo' / 'несправний фізично або розумово', 'zadzyszany, zasapany' / 'задиханий, засапаний' (USJP IV 956), а також для лексеми *dziadówka* 'żebraczka' / 'жебрачка', 'uboga kobieta' / 'бідна жінка' (USJP I 756).

Зафіксовано один верхньолужицький приклад негативної оцінки діда ('dziadka'), а саме "lakomny staruš njeznaje ani wujkow ani ćetkow" (Jentsch I 469) – йдеться про скупого старшого чоловіка, який, очевидно, у певних спадкових справах не визнає інших кровних родичів. Можна тільки здогадуватися, що йдеться про діда як 'батька матері або батька', оскільки не використовується слово *dźěd*.

У польському прислів'ї "przemówił dziad do obrazu, a obraz do niego ani razu" йдеться про 'жебрака під церквою', який зімітував чудо. Конструкція "grać w bridza z dziadkiem" тобто грати з фіктивним гравцем замість реального, який би мав брати участь у грі, свідчить про легковажне ставлення до діда як до гравця в карти ("грати з дідом" = 'грати з ніким').

На відміну від назв 'мама матері чи батька', назви 'батько матері чи батька' у верхньолужицькій мові *dźěd* і *dziad* мають однакове праслов'янське лексичне джерело, порізнному оцінюється лише вторинне значення лексеми, а саме 'стара людина'.

3. в. луж. *mać*, пол. *matka*.

Іменник *мати* у більшості мов має перший склад *ma-* та спирається на фонологічну опозицію: губно-губний напіввідкритий приголосний – голосний. При цьому дуже помітна подібність з рухом губ немовляти, що виникає при смоктанні, і зі звуком, який при цьому виникає, тобто, назва має звуконаслідувальне походження. Редуплікація одного складу є основним засобом творення слів, який простежується в ониматопеях, а водночас і у гулініні немовлят (порівн. вище викладене про *бабусю*)¹⁶.

Вихідною формою аналізованої лексеми є праслов. *mati* > **mat-ь* > в. луж. *mać* (SHeW 876–877). Для лужицьких діалектів характерна форма знахідного відмінка від розширеної основи*: *maćer* // *maćerja*. Форма *maćer* трапляється також у мові релігії. У розмовній мові використовується демінутив *maćerka*, більш марковане – *maćička*. Демінутив в. луж. *matka* ('Mütterlein') є застарілим, зафіксованим у 1864 р. Сьогодні ця лексема означає 'матка бджіл', тобто, слово втратило свій демінутивний характер.

Серед інших цікавих дериватів від в. луж. *mać* заслуговує на увагу форма *maćica* 'суспільна організація благодійного або наукового спрямування (*Maćica serbska*)^{**} і похідне від нього слово: *maćičar* 'той, що належить до Матиці (*Maćicy*)'. В свою чер-

¹⁶ Див. також *Bielińska-Gardziel I. Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*. S.69–70.

* Цей іменник належав до відміни на -er-, яка зберігалася у церковнослов'янській мові.

** Польський відповідник - *macierz*.

гу, пол. *macica* ('матка') є давньою формою слова *mac*, сьогодні *macernica, rodzeńca**. Походить від *macier* також форма *macerščina*, калька з нім. *Muttersprache*.

Конструкція *přichodna mac* є калькою німецьких конструкцій *Schwiegermutter* та *Stiefmutter*.

Серед верхньолужицьких фразеологізмів є тільки одна конструкція з даною лексемою: “Něchtó je maceri**: šwjerče // šwjerčiki zjěd†” – ‘хтось з’їв у мами шкварки’ тобто ‘в когось герпес на губі’***. Цей вираз показує не те, як мати готує їжу, а підкреслює її роль як годувальниці.

Польська лексема *matka* вважається історичним демінутивом від *mac*, яка, в свою чергу, походить від праслов. *mati, matere*. (BSEJP 325; BorSEJP 327). Це слово фіксується з XIV ст. Ця форма швидко витіснила первинну, що стала, між іншим, основою для дериватів на зразок *maciora* = ‘мати у світі тварин’, також *macocha* < *matjěcha* ‘приймна мама’. Останні дві форми мають радше негативну маркованість.

У польській мові форма *matka* вже давно не сприймається як здрібніла (на відміну від верхньолужицької). Виникають демінутивні форми, найчастіше емпатичні: *mateczka, mateńka, matusia, matuchna*, діалектні форми *matula, matulka* та похідні від тих, що утворилися у дитячому гуліні: *tama – tampusia, tamulka, tamunia*, а також *tamka* ‘особа, яка заміняє маму при годуванні грудьми немовляти’ або ‘особа, яка виконує роль матері’. Похідні форми від лексеми *matka* виражають милосердя, за винятком пейоративної *mateczysko*. Вторинні значення цих форм вказують на особу, що виконує роль матері, або на особу, що виконує опікунчу функцію: *matka chrzeszyna, matka przelożona* (у монастирі мати-ігуменя) тощо. Дериват *matecznik* означає ‘безпечна схованка для лісових звірів’. *Matkować komuś* означає ‘кимось опікуватися’.

І.Белінська-Гардзель зазначає, що більшість значень лексеми *matka* основана на уявленні про народжуваність і приведення на світ нащадків¹⁷. Інші значення беруть участь у створенні її стереотипу [суспільний образ] і змінюють його: 1) ‘самиця звірів в стосунку до потомства’ 2) ‘фамільярно про свою дружину, 3) ‘монахиня, яка виконує в ордені певну функцію, зокрема керівну’ 4) у деяких колективних іграх ‘найважливіший гравець’ тощо.

Фіксується значна кількість стійких фразеологічних сполук з лексемою *matka*: “Dziecko za reke, matkę za serce” – підкреслення материнської любові; “Jaka matka taka córka”**** – підкреслення факту успадкування фізичних та психічних рис; “Kto nie słucha ojca matki, ten słucha psiej skóry”***** – твердження про те, що батьківське виховання може вберегти від негативних випадків у житті (SFJP I 429).

Причиною швидкого поширення у польській мові нейтралізованої форми *matka*, замість старшої форми *mac*, може бути використання її як емпатичного демінутиву щодо Матері Божої (*Matka Boska*), яку у Польщі дуже шанують, а також застосування цієї назви для позначення усіх жінок, які виховують дітей (BańkESJP 154). Активне використання цієї лексеми позбавило її демінутивного характеру.

Цікаве співіснування середньовічних форм *mac, macierz* як лексем статусного характеру: “boża mac” (XV ст.) та лайлива форма “kurwa macierz”, “wyjebana mac”, “kurwy macierze syn” 1396 (Sstp IV 143). Матеріал дослідження показує, що ці приклади представляють непряме оцінювання:

* Дериват або від першого, або від другого складного слова з німецької мови.

** Форма *macier* є народна, лужицька мова містить багато діалектних елементів.

*** Використання на позначення шкварок лексеми *skwarka* взято з польської мови.

¹⁷ *Bielińska-Gardziel I. Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie. S.31.*

**** Семантичний еквівалент без лексеми *matka*: “Niedaleko pada jabłko od jabłoni”.

***** *Psia skóra* є знаряддям для биття.

- Матір Божу шанують передусім через посередництво з огляду на Божого Сина;
- Мати злочинця оцінювалася негативно, її образ ототожнювався з повією і теж через посередництво з огляду на сина, якого теж таким чином зневажали (в основу лягла його любов до матері);

Сьогодні пол. лексема *mac* зберігається тільки у прокльонах. Форма *Macierz* є або архаїчним варіантом форми 'matka', або в переносному значенні 'ojczyzna' (вітчизна), або ж опікунська організація: "macierz szkolna", порівн. верхньолуж. *mačica*. (USJP II 522–523).

Як підсумок – лексема "мати" та її синоніми в обох досліджуваних у статті мовах 1) перебувають на різних ступенях розвитку. Подібно як з лексемою *бабуся*, серед верхньолужицьких назв матері є більше архаїчних форм; також тут довше зберігалися архаїчні значення; 2) нові верхньолужицькі форми часто є репліками німецьких зразків; 3) формальні і семантичні еквіваленти у польській та верхньолужицькій мовах перетинаються, наприклад, у в. луж. *mačica* = пол. *macierz*, пол. *mačica* = в. луж. *mačer-nica* . пол. архаїчне *macierz* = *wótcina* *.

4. в. луж. *wótc*, *nan*, пол. *ojciec*, *tata*.

Вихідною основою для лексем *wótc* і *ojciec* була праслов'янська форма **ot-ьkv* **, -*ьk->-ьc-* після III палаталізації. Корінь **ot-* має праїндоевропейське походження, а можливо, навіть ще давніше, про що свідчить грецька, готська, латинська, хетська, турецька та фінська форми *atta*, угорська *atya*, албанська *at* тощо (порівн. також BorSEJP, SHeW IV 1673–1674). У праїндоевропейській мові назви з цим коренем конкурували з формою **pater* (гр. і лат. *pater*, нововерхньонім. *Vater*) і були, очевидно, здрібнілими назвами, що виникли у дитячій мові внаслідок редуплікації, які лягли в основу подальших перетворень: *at-at-at* > *a-ta-tat* > *at-ta* – таку теорію походження підтримує більшість етимологів¹⁸. Виняток становить лише Ва́нкSE I 361–362, де автор статті зазначає, що у творах Гомера використовується форма *atta* як апострофічна частка при звертанні до шанованої, старшої за віком особи. Це співвідноситься з сучасним високим рангом згаданого слова в османсько-турецькій мові: *Atatürk*, або 'батько турків' – титул, який присвоюють за виняткові заслуги¹⁹. Слушними можуть бути обидві позиції, оскільки слово, яке походить від мови маленьких дітей, згодом може стати лексемою для вираження пошани до батька у мові дітей старшого віку. Таке стилістичне забарвлення згаданої лексеми досі збереглося у деяких мовах.

Заміна праїндоевр. *at-* > праслов. *ot-* має підґрунтя, пов'язане з кількісною характеристикою звуків: *ā* > *a*, *ǣ* > *o*.

На матеріалі окремих слов'янських мов, у тому числі і на матеріалі верхньолужицької та польської мов, від кореня *ot-* почали виникати нові форми з різним значенням і з різним стилістичним забарвленням.

Верхньолуж. *wótc* < праслов. **otьсь-* стала лексемою високого стилю і ввійшла до релігійної лексики, наприклад, *Bóh Wótc*, молитва *Wótcenaš*, *swjaty wótc* 'папа римський'. Крім того, лексема *wótc* є основою для творення інших словосполучень або суфіксальних дериватів, наприклад, *wótcny kraj*, *wótcny dom*, *wótcina*²⁰, *wótcinc* *patriota* / 'патріот',

* Як у пол. *język ojczysty* = верхньолуж. *Materšćina*.

** Порівн. давньоруськ. *ot-in*, моравсько-словацьке *ot* тощо (Machek ESJČ 422).

¹⁸ Див. *Bielińska-Gardziel I. Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*. S.55.

¹⁹ Наприклад, Мустафа Кемаль Паша (*Pasza*, *Basza* є менш привілейований титул, що відповідає лексемі 'pań') отримав цей титул від парламенту. При цьому ніхто інший не може ним користуватися. Мустафа Кемаль Ататюрк був першим прем'єр-міністром Туреччини (Wikipedia:www.stosunki międzynarodowe. pl).

²⁰ Калька з нім. *Vater-land*, що замінила давнішу лексему *domowina*, *domizna* тільки у XIX ст., див. також *Dom rodzinny* і *ojczyzna* в поезії Handrija Zejlера і Jurija Brězана // *Obraz domu w kulturach słowiańskich*. Warszawa, 1997. S.73–78.

wotčim 'ojczym' / 'вітчим', *wótcownja* 'gniazdo rodzinne' / 'родинне гніздо' (Kral 719). Усі перелічені деривати марковані нейтрально або позитивно.

Виявлено тільки один демінутив: *wótčik* (Pf 858, Kral 719) і один фразеологізм від похідної форми *Wótčenaś*: “wěšte kaž hamjeń na kóncu *Wótčenaša*” (HFS 410). Польський еквівалент цього усталеного виразу – “Pewne jak amen w pacierzu”.

Історичний демінутив від форми *wótc* становить верхньолужицька суплетивна форма *nan*. Це слово має праїндоевропейське походження, про що свідчить давньоінд. *nanna*, перськ. *nana*, алб. *nane* 'мати', гр. *nanna*, *ninne* 'тітка', *nannos*, *nennos* 'дядько', лат. *nonna*, *nonnus* 'медсестра', 'медбрат', середньонім. *nanne* 'батько' тощо. Зі слов'янських мов можна назвати словацк. *naňko*, *ňaničko* 'тато', кашуб. *nana*, *nenna*, *neňka* 'matka' / 'мати', 'piastunka' / 'нянька' (SEK III 302), пол. *ńania* 'няня'. Для дитячої мови характерний нерегулярний розвиток як голосних, так і приголосних звуків (див. SHeW II 987–988, SPTSEK III 302–303). З огляду на те, що усі слова дитини, зі згаданими формами включно, були адресовані опікунці чи опікунові і найчастіше, хоча не завжди, батькові та матері, вони виражали певне бажання (волюнтарна функція) та інформували про своє почуття (емоційна функція). Семантична мотивація не є прозорою.

Найвірогідніше, це слово потрапило до обох лужицьких мов приблизно у XVIII ст. (або раніше)²¹ з німецької мови, де воно виступає у значенні 'батько' (порівн. зі згаданими вище формами). Похідні форми кальковані з німецької мови: *Schwiegervater* ('тесть') – *přichodny nan*; *Stiefvater* ('вітчим') – *přirodny nan*, *nank*; *Grossvater* – *stary nan* * (SHeW ibidem). Pf. 404 також фіксує *nanowu*, *nanowski*, *nanski* – 'väterlich', *nanować* – 'Vater sagen' і, найімовірніше штучно утворене: *nanisko* 'gastiger Vater'²².

Про повну нейтралізацію давнього демінутивного значення свідчать, зокрема, термін з ділової мови *zwěšćenje nanowstwa*, стилістично нейтральне *nanowu džeń* (DOWnL 167) тощо.

Лексема *nan* функціонує доволі довго у лужицькій мові, у тому числі як компонент часто вживаних фразеологізмів XIX ст. “něčeji *nan* je so w butřance teriř” 'чийсь батько невідомий', “falšny kak Jakub před slepym *nanom*”²³. 'нещирий, лицемірний' (HFS 206). Слово *wótc* до складу фразеологізмів не входить.

У польській мові відмінності у розвитку спільного праслов'янського матеріалу проявлялися наступним чином: праслов. родовий відмінок **otъc-a* > пол. *ośca* > *ojca* (зміна м'якості, спричинена важкістю вимови у групі -*cc-*, наприклад у **Gródźca* > *Grójca* тощо.), далі до непрямих відмінків пристосовано форми називного відмінка (порівн. з інформацією у BorSEJP 385).

У XIV–XV ст. у польській мові функціонували форми *ocięc*, *otcięc*, *ościęc*, родовий відмінок *ośca*, *oca*, *otsa*, *ojca*, *ojca* (Slstp V539–545). Давні значення лексеми: 1) 'чоловік, справедливо визнаний батьком', 2) 'голова родини', 3) перша особа Святої Трійці, 4) 'засновник роду, протопласту', 5) у множині – 'предки' 6) у Біблії – 'патріарх', 7) титул, що надається як прояв пошесті²⁴: *ojcięc duchowny*, *ojcięc Kościoła*, *ojcięc święty* – 'папа римський'.

Сучасні значення розкриває І.Белінська-Гардзель²⁵, спираючись на польську лексикографію²⁶. Цими значеннями є: 1. 'самець тварин, що має потомство', 2. 'предок, про-

²¹ *Schuster-Šewc H.* (Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache. Bautzen, 1981–1989) фіксує цей вираз зі словників цього регіону, але раніше він міг і не фіксуватися.

²² Паралельно з формою *džéd*.

²³ Х.Пфуль часто творив неологізми, див. *Siatkowska E.* *Slawizmy u Lindego, Jungmanna i Pfula w ujęciu porównawczym // Bohemistyka*, 2008. S.159–182. У цьому виданні є література за темою.

²⁴ Алюзія на Якова зі Старого Завіту, який обдурив свого сліпого батька і відібрав в Ісаака право первородства

²⁵ Порівн. *Attaturk*.

²⁶ *Bielńska-Gardziel I.* *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*. Warszawa, 2009. S.56.

²⁷ Другорядні значення в цьому переліку не вказані

топласт, засновник роду', 3. 'творець, автор чогось', 4. 'наставник, вихователь', 5. 'чоловік, що має дітей', 6. 'у мові релігії – Бог', 7. 'титул, що існує в деяких чинах на позначення монаха, що має посвяту'.

Набір та порядок значень лексеми 'ojciec' є симптоматичними для розвитку його соціального образу, хоча І.Белінська-Гардзіель стверджує²⁴, що гіперонім цієї назви визначається чоловічою статтю та плідністю об'єкту. Домінанта значення лексеми *ojciec* в польській мові перейшла з сакральної сфери у побутову.

Можливо, з огляду на сприйняття лексеми *ojciec* як марковані повагою та пошаною, від неї утворилася незначна кількість пестливих фамільярних форм. Так, в USJP II 1219 зафіксовані тільки такі форми, як *ojczulek* і рідкісна лексема *ojczyzsko* з фамільярним, дещо легковажним забарвленням: "Wiedne, roszcziwe *ojczyzsko*".

Натомість, лексема *ojciec* збагатилась польську фразеологію. З релігійного значення походить вигук "U Boga Ojca", що виражає здивування або певний підсилюючий ефект фрази, як у реченні: "Przecież, u Boga Ojca, nikt tu was nie trzyma", також вирази "Być dla kogoś prawdziwym *ojcem*" – 'дбати про когось', "Móc być czyimś *ojcem*" – 'бути значно старшим за когось' (підкреслення недоречності певної поведінки) тощо.

З XV ст. у польській мові фіксується форма *tatka* (Słstp IX 126), з XVI ст. – *tata*, *tato*, *tatulo*, *tatek* і демінутиви другого рівня – *tatulek*, *tatuś*, *tateńko*, *tatuleńko*, *tatuśko* тощо. Вражає переважання пестливих форм від *tata* над гіпокористами від іменника *ojciec*, водночас незначна кількість часто вживаних фразеологічних зв'язків. SFJP II 351 фіксує тільки "czekaj *tatka* *latka** aż kobyłę wilcy zjedzą", тобто 'не зволікати з чимось надто довго'. У цій фразеологічній одиниці компонент на позначення батька (*tatka*) не є ключовим, він використовується лише для рими. Це може бути проявом використання згаданої лексеми у фамільярному варіанті.

Походження лексеми *tatka* простежується доволі чітко. Форма лексеми безпосередньо пов'язана з гулінням немовлят, тоді як форма *ojciec*, що має таке ж походження, формально віддалилася від первісного варіанту.

Порівняння верхньолужицьких та польських лексем свідчить про аналогічну модель їх розвитку. Після зникнення демінутивного відтінку форм *wótc* – *ojciec* утвердились нові демінутиви, зокрема суплетивна форма *nan* і споріднена, хоч і відмінна за звучанням і вираженням від слова *ojciec*, форма *tata*. Верхньолужицька лексема *nan* увійшла до розмовної мови, польська форма *tata* залишилась "у домашньому затишку".

Мета цієї статті – крізь призму аксіологічної лексики визначити феномен "лужицькості", тобто факту виживання** у чужоземному національному оточенні понад тисячолітньої лужицької національної спільноти. Об'єкт дослідження становлять лексеми на позначення основних сімейних стосунків, які порівнюються з аналогічними польськими словами. Складність порівняльного аналізу зумовлена нерівномірним лексикографічним описом верхньолужицької та польської лексики. Документація лужицької лексики в цьому плані значно бідніша. У дослідженні зроблено спробу вловити домінуючі тенденції розвитку, при цьому стаття не претендує на вичерпність в описі розвитку соціального образу аналізованих лексем.

Переходячи до ключових моментів, зазначимо, що за виховання молодого покоління в першу чергу відповідають батьки. Бабця і дідусь певним чином дублюють їхні ролі, додаючи ефекту 'довголітнього життєвого досвіду'. Чоловіки – батько та дід – першочергово виконують роль 'зразка для поведінки', подібно як найвищий з батьків, Бог-

²⁴ *Bielińska-Gardziel I. Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie. S.56.*

* Має бути "do *latka*".

** З огляду на обмеженість обсягу статті, приклади з нижньолужицької мови не розглядаються.

Отець, навчає людей, як жити, давши їм десять заповідей. Високий ранг образу батька (опосередковано діда) зумовлений історично: він походить від того, що батько зайняв "високу посаду" у родовій спільноті. На польському ґрунті цей образ суттєво відрізняється від образу 'чоловіка похилого віку', котрому притаманно багато рис, які сприймаються негативно і що можуть занижувати авторитет батька, передусім діда, та й старших людей загалом. У верхньолужицькій мові, як видно з аналізу, конфлікти такого роду не спостерігаються, як доказ цього – значно менша кількість негативних назв діда, за винятком лексеми *staruś*, якій певною мірою притаманна негативна оцінка. Оскільки образ батька був монументальним, створював дистанцію і не викликав почуття близькості та сердечності, на певному етапі розвитку суспільства утворилися зменшено пестливі аналоги лексем – верхньолуж. *nan*, пол. *tata*.

Образ матері і бабусі позбавлений монументальності. Передусім, це образ тієї, хто 'годує та задовольняє потреби дитини', яка 'дає почуття безпеки'. З найдавніших часів цей образ був позитивним (вираз "wygodna matka" підтверджує це, оскільки наголошує на винятковості такого явища, як погана мати). Менш позитивним виявився образ бабусі, тобто старої жінки, з яким часом пов'язані не надто позитивні почуття. У польській мові налічується більше лексем негативного забарвлення, пов'язаних з образом старої жінки, наприклад, *baba*, *babka*.

Представлений на мовному матеріалі образ вибраних членів сім'ї є образом історичним*. Позитивний образ лужицьких батьків і бабусі з дідусем крізь віки є відображенням їхніх традицій виховання, передусім тих, які продовжують сімейну традицію, яка, в свою чергу, нерозривно пов'язана з традицією національною. У рецепції більшості представників суспільства польська сім'я хоча й має ще велику цінність²⁵, усе ж під впливом сучасних культурних тенденцій втрачає стабільність і роль у передачі традицій. Для лужицької сім'ї загрозовим є змішаний шлюб, що у Польщі є явищем другорядним, хоча подібна тенденція зростає. Утім, як показує практика, за умови толерантності партнерів такий шлюб не становить загрози.

Як висновок – аналіз лексем на позначення чотирьох основних понять зі сфери родичівства, які належать до так званого "базового лексичного складу", свідчить про те, що вони походять від мов однієї західнослов'янської групи мов. Всупереч сподіванням, що розвиток цих мов мав би відбуватися паралельно, він виявився різним. Це ще один доказ індивідуального шляху розвитку кожної мови.

СКОРОЧЕННЯ

Мови

албанська – *алб.*

вірменська – *вірм.*

фінська – *фін.*

верхньолужицька – *в. луж.*

готська – *гот.*

грецька – *гр.*

хетська – *хет.*

кашубська – *кашуб.*

литовська – *лит.*

* На жаль, через брак матеріалу не видається можливим дослідити найсучасніший стан, пов'язаний з задекларованою темою. За його наявності цікаво було би порівняти встановлені результати з тими, що наведені у праці І.Белінської-Гардзель – дослідниці, яка вивчає сучасні стереотипи польської сім'ї.

²⁵ Пор. висновки роботи І. Белінської-Гардзель: *Bielińska-Gardziel I. Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*. Warszawa 2009. S.232–234.

латинь – латин.
 латиська – латв.
 нововерхньонімецька – н.-верхн. нім.
 новоперська – н. перськ.
 польська – пол.
 праїндоевропейська – праїндоевр.
 прасловянська – праслов.
 російська – рос.
 словацька – словацьк.
 давньоіндійська – давньоінд.
 давньонорвезька – давньонорв.
 давньоруська – давньоруськ.
 середньо-нижньо німецька – сер. нижн. нім.
 турецька – тур.
 угорська – угор.

СЛОВНИКИ

- BańkESJP:** *Bańkowski A.* Etymologiczny słownik języka polskiego. T.1–2. Warszawa, 2000.
- BorSEJP:** *Boryś W.* Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 2005.
- BSEJP:** *Brückner A.* Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa, 1957. Przedruk pierwszego wydania. Kraków, 1927.
- DoWnL:** *Deutsch-obersorbisches Wörterbuch neuer Lexik / red. H.Jentsch, A.Pohontsch, J.Schulz.* Bautzen, 2006.
- HFS:** *Ivčenko A., Wölke S.* Hornjoserbski frazeologicki słownik. Budyšin, 2004.
- Jakubaš:** *Jakubaš F.* Hornjoserbsko-němski słownik. Budyšin, 1954.
- Jentsch:** *Deutsch obersorbisches Wörterbuch begründet von Jentsch R. / verfasst von H.Jentsch, S.Michalk, I.Šěrak.* T.1–2. Bautzen, 1989–1991.
- Kral:** *Kral J.* Serbsko-němski słownik hornjołužiskeje serbskeje řeče. Bautzen, 1968. Fotomechanischer Neudruck nach Exemplaren der Erstdrucke von 1927–1931.
- LGP:** *Leszczyński R.* Górnołużycko-polski i polsko-górnołużycki słownik ekwiwalentów pozornych. Warszawa, 1996.
- Pf:** *Pfuhl Ch. Tr.* Obersorbisches Wörterbuch. Bautzen, 1968. Fotomechanischer Neudruck, erste Auflage 1866.
- SEK:** *Boryś W., Popowska-Taborska H.* Słownik etymologiczny kaszubszczyzny. T.1–6. Warszawa, 1994–2010.
- SFJP:** *Skorupka S.* Słownik frazeologiczny języka polskiego. T.1–2. Warszawa, 1968.
- SHeW:** *Schuster-Šewc H.* Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache. Bautzen, 1981–1989.
- SJPDor.:** Słownik języka polskiego / Red. Doroszewski W., T.1–11. Warszawa, 1958–1969.
- Slstp:** Słownik staropolski / Red. Urbańczyk S. i zespół, I–XI, Kraków–Warszawa, 1995–2002.
- SPG:** Słownik polsko-górnołużycki. Cz.I. / Opracowali Siatkowska E, Wölke S., Kłos Z. Molas J. Warszawa, 2002.
- SPs:** Słownik praslówiański / Red. F.Sławski, T.1–8. Wrocław, 1974–2001.
- SSEJP:** *Sławski F.* Słownik etymologii czny języka polskiego. Kraków, 1952–1982,
- USJP:** Uniwersalny słownik języka polskiego / Pod redakcją Dubisza S., T.1–4. Warszawa, 2003.

Переклад з польської *Олександра Моторного*

**THE UPPER SORBIAN AND POLISH IMAGES
OF OLDER MEMBERS OF THE FAMILY
IN COMPARATIVE DIACHRONICAL ANALYSIS**

Ewa SIATKOWSKA

*Warsaw University
Krakowskie Przedmieście, 26-28, Warszawa, 00-927 (Poland)
Department of Polish studies
e-mail: ewasiatkowska@gmail.com*

The selection of examples is significant. These are names of family members who take care of the younger generations' upbringing. Doubtless, the formative effect is conditioned by the emotional relationships occurring between the raised and the educators. Both in the Upper Sorbian and in Polish language realities, these relationships appear as good. In Polish, however, one finds numerous augmentatives among the names denoting 'old women' and 'old men' which perhaps account for a less positive image of the 'grandmother' and the 'grandfather'. In the Upper Sorbian language, the phenomenon is hardly observable. One hypothesis is that it is also thanks to the respect which the Sorbs have towards the older generation of those who have kept family traditions and national customs, that they have successfully preserved their identity for so long.

Key words: axiology, lexical forms, denoting family relations, national identity.

**ВЕРХНЕЛУЖИЦКИЙ И ПОЛЬСКИЙ ОБРАЗЫ
СТАРШИХ ЧЛЕНОВ СЕМЬИ
В СРАВНИТЕЛЬНОМ ДИАХРОНИЧЕСКОМ ОСВЕЩЕНИИ**

Эва СЯТКОВСКАЯ

*Варшавский университет
Краковское предместье, 26-28, Варшава, 00-927 (Польша)
Отдел полонистики
e-mail: ewasiatkowska@gmail.com*

В статье представлено аксиологический анализ верхнелужицких и польских названий членов семьи, задействованных в воспитании молодого поколения. Эффект их влияния зависит от эмоциональной связи между поколениями, выражением которого является указанное стилистическое маркирование лексем, избранных для исследования. Выявлено, что эта связь, особенно в отношении дедушек и бабушек, сильнее у лужичан. В свою очередь, в польском языке имеются многочисленные аугментативы, которые называют людей преклонного возраста и создают обобщенный образ родителей по образцу своих родителей. Установлено, что поддержание эмоциональной связи между поколениями содействует сохранению национальной идентичности, что в ситуации лужичан должно иметь приоритетное значение.

Ключевые слова: аксиология, названия на обозначение родственных связей, национальная идентичность.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.15

Прийнята до друку 16.06.15